

مجالس رمضانی

۷

مجلس هفتم

دیگر گروه‌های مردم در روزه‌داری

علامه محمد بن صالح العثیمین رحمہ اللہ

ترجمہ: عبداللہ شیخ آبادی

مرکز مطالعات متین

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مجلس هفتم: دیگر گروه‌های مردم در روزهداری

ستایش الله را که از داشتن همانند برتر است و از نقایص و اضرار پاک است و از داشتن همسر و فرزند منزّه است. آنکه هفت آسمان را بدون ستون برافراشت و زمین را برای آرامش نهاد و با کوه‌های سربه فلک کشیده ثباتش داد. آنکه به راز دل‌ها و پوشیده‌های افراد آگاه است و آنچه بوده و خواهد بود را از گمراهی و هدایت مقدر نمود. او که کشتی‌های بندگان در دریا‌های لطفش شناور است و اسبان زاهدان در میدان محبتش جولان می‌دهند و خواسته خواهندگان و اوج درخواست قاصدان نزد اوست و تلاش تلاشگران را در راه خودش

می‌بیند. حرکت پنهان مورچه‌ای سیاه را بر سنگی سیاه می‌بیند و از وسوسه درون‌ها آگاه است. بر دعا کنندگان منت می‌نهد و به روزی آنها می‌افزاید و عطایش برای مخلصان بسیار است. او را ستایشی گویم که از عدد خارج است و او را برای نعمت‌هایش شکر گویم که هر چه شکرش گویند، بر عطایش بیفزاید.

و گواهی می‌دهم که معبودی به حق نیست جز الله که واحد است و بی‌شریک، فرمانروایی از آن اوست و نسبت به بندگان مهربان است و گواهی می‌دهم که محمد بنده و پیامبر اوست که به سوی همه خلق در همه سرزمین‌ها فرستاده شده. درود و سلام خداوند بر او و بر یارش ابوبکر که از جان و مالش بخشید و بر عمر که در نصرت اسلام چیزی کم نگذاشت و بر عثمان که ارتش «عسرة» را تجهیز کرد و همان باعث افتخار او در روز قیامت است و بر علی که به شجاعت و تلاش معروف است و بر همه آل و اصحاب و کسانی باد که تا روز قیامت به نیکی از آنان پیروی کنند.

برادران و خواهران من: پیش‌تر به بیان پنج گروه از مردم در رابطه با احکام روزه پرداختیم. در این مجلس دربارهٔ گروه‌های دیگر سخن خواهیم گفت:

گروه ششم:

مسافر، البته اگر با سفرش قصد حيله‌گری برای روزه‌خواری نداشته باشد و اگر چنین قصدی داشته باشد، روزه‌خواری برای او حرام است و روزه در چنین حالتی بر او واجب است. اما اگر قصد حيله‌گری نداشته باشد اجازه دارد که روزه شود یا روزه نشود، فرقی نمی‌کند که مدت سفرش طولانی باشد یا کوتاه و سفرش عارض باشد مانند آنکه کاری برایش پیش آمده باشد یا آنکه سفری مستمر باشد مانند خلبان‌ها و

رانندگان؛ به دلیل عموم سخن حق تعالی که می‌فرماید: **وَمَنْ كَانَ**

مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرٍ يُدِّ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ

الْعُسْرَ [بقره: ۱۸۵] (و هر کس که بیمار یا در سفر باشد، [باید به تعداد

روزهایی که روزه نگرفته است [روزهای دیگری [را روزه بگیرد]. الله [با بیان این احکام،] برایتان آسانی می‌خواهد و دشواری نمی‌خواهد).

و در صحیحین از انس بن مالک رضی الله عنه روایت است که گفت: ما همراه با پیامبر صلی الله علیه وسلم به سفر می‌رفتیم، پس نه روزه‌دار از کسی که روزه نبود عیب می‌گرفت و نه آنکه روزه نبود از روزه‌دار ایراد می‌گرفت!

و در صحیح مسلم از ابوسعید خُدری رضی الله عنه روایت است که گفت: چنین می‌دیدند که هر کس قدرتی دارد و روزه بگیرد این نیک

۱- به روایت بخاری: کتاب الصوم، باب لم یعب أصحاب النبی صلی الله علیه وسلم بعضهم بعضا فی الصوم والإفطار (۱۹۴۷) و مسلم: کتاب الصیام، باب جواز الصوم والفطر فی شهر رمضان للمسافر فی غیر معصية (۱۱۱۸).

است و چنین می‌دیدند که هر کس در خود ضعفی یافت و روزه نشد،
آن [نیز] نیک است.^۱

و در سنن ابوداود از حمزه بن عمرو اسلمی روایت است که گفت: یا
رسول الله، من صاحب مَرگبی هستم که از آن استفاده می‌کنم و با آن
به سفر می‌روم و کرایه‌اش می‌دهم و شاید [سفرم] با این ماه - یعنی
ماه رمضان - مصادف شود و من در خود احساس نیرو می‌کنم و جوان
هستم و به نظرم - ای رسول الله - روزه برایم آسان‌تر از این است که
آن را به تاخیر بیندازم و چون دینی برگردنم بماند؛ آیا روزه برای من اجر

۱- به روایت مسلم: کتاب الصیام، باب جواز الصوم والفطر فی شهر رمضان
للمسافر فی غیر معصية (۱۱۱۶).

بیشتری دارد یا روزه نشدن؟ ایشان فرمودند: «هرکدام که خواستی ای

اباحمزه!»!

حال اگر برای صاحب خودرو مسافربر روزه شدن در رمضان و در حال سفر مثلاً به دلیل گرمای هوا سخت باشد، آن را به وقتی که هوا سرد شود و روزه شدن برایش آسان باشد به تاخیر می‌اندازد.

۱- در سند آن ضعفی هست ولی دارای شواهدی است و اصل آن در صحیح مسلم است که از حمزه نقل شده که گفت: یا رسول الله من در خود قدرتی می‌یابم که در سفر روزه شوم. آیا [اگر روزه شوم] گناهی بر من خواهد بود؟ پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود: «این رخصتی از سوی الله است؛ پس هر که این رخصت را برگیرد نیکوست و هر که دوست داشت روزه شود گناهی بر او نیست». (مؤلف).
به روایت ابوداود: کتاب الصیام، باب الصوم فی السفر (۲۴۰۳) و اصل آن در صحیح مسلم است: کتاب الصیام، باب التخییر فی الصوم والفطر فی السفر (۱۱۲۱).

برای مسافر بهتر آن است که همان کاری که برایش آسان‌تر است - روزه شدن یا روزه نشدن - را انجام دهد اما اگر هر دو برابر بودند، در آن صورت روزه شدن بهتر است؛ زیرا در این صورت زودتر کاری که برعهده‌اش بوده را انجام داده است و برای انجامش به همراه مردم نشاط بیشتری دارد؛ زیرا این فعل پیامبر صلی الله علیه وسلم است، چنانکه در صحیح مسلم از ابودرداء رضی الله عنه روایت شده که گفت: همراه با پیامبر صلی الله علیه وسلم در گرمای شدید بیرون رفتیم تا جایی که یکی از ما از شدت گرما دستش را بر سرش می‌گذاشت و در میان ما کسی روزه نبود جز رسول الله صلی الله علیه وسلم و عبدالله بن رواحه!

ایشان صلی الله علیه وسلم هنگامی که مطلع شدند روزه برای اصحابشان دشوار شده، برای مراعات حال آنان روزه خود را خوردند. از

۱- به روایت مسلم: کتاب الصیام، باب التخییر فی الصوم والفطر فی السفر (۱۱۲۲).

جابر رضی الله عنه روایت است که پیامبر صلی الله علیه وسلم در سال فتح مکه به سوی مکه حرکت کرد و روزه شد و چون به کُراع الغَمیم رسید، مردم نیز با ایشان روزه شدند. به ایشان گفتند: روزه بر مردم دشوار آمده و آنان می‌بینند که شما چکار می‌کنید. ایشان نیز پس از عصر قدحی آب خواستند و در حالی که مردم ایشان را می‌دیدند، آن را نوشیدند. به روایت مسلم.

در حدیث ابوسعید خُدَری رضی الله عنه آمده که پیامبر صلی الله علیه وسلم در روزی تابستانی در حالی که مردم روزه بودند و پیاده می‌آمدند به نهری از آب باران رسیدند و ایشان صلی الله علیه وسلم بر قاطری سوار بود، پس فرمود: «ای مردم، بنوشید». اما آنان سرباز زدند. ایشان فرمودند: «من مانند شما نیستم، حال من از همه شما آسان‌تر است، من سواره هستم». اما آنان ابا ورزیدند. پس پیامبر صلی الله علیه

مجلس هفتم: دیگر گروه‌های مردم در روزه‌داری

وسلم پیاده شدند و نوشیدند و مردم نیز نوشیدند، در حالی که ایشان صلی الله علیه وسلم، قصد نوشیدن نداشتند. به روایت احمد.^۱

اگر روزه برای مسافر دشوار بود، روزه‌اش را باز می‌کند و در سفر روزه نمی‌شود. در حدیث پیشین جابر رضی الله عنه آمده که پیامبر صلی الله علیه وسلم پس از آنکه روزه بر مردم دشوار شد و روزه‌شان را باز کردند، به ایشان گفته شد که برخی از مردم روزه گرفته‌اند. ایشان فرمودند: «آنان عاصی هستند، آنان عاصی هستند» (یعنی از پذیرش امر پیامبر سرپیچی کرده‌اند). به روایت مسلم.^۲

۱- بنابر آنچه در «الفتح الربانی» آمده، سند آن جید است. (مؤلف).

به روایت احمد (۴۶ / ۳).

۲- به روایت مسلم: کتاب الصیام، باب جواز الصوم والفطر فی شهر رمضان للمسافر فی غیر معصية (۱۱۱۴).

در صحیحین از جابر رضی الله عنه روایت است که پیامبر صلی الله علیه وسلم در سفری بودند پس دیدند که مردم گرد چیزی تجمع کرده‌اند و بر مردی [که از شدت تشنگی و گرسنگی از حال رفته] سایه انداخته‌اند. فرمودند: «این چیست؟» گفتند: روزه است. فرمود: «روزه در سفر از نیکوکاری نیست»!

اگر مسافر در اثنای روز به سفر رفت و کامل کردن روزه برایش دشوار شد در صورتی که از شهرش خارج شده باشد برایش جایز است که روزه‌اش را باز کند، زیرا پیامبر صلی الله علیه وسلم و همراهان ایشان روزه بودند تا آنکه به کُراع الغَمیم رسیدند و چون به ایشان خبر داده

۱- به روایت بخاری: کتاب الصوم، باب قول النبی صلی الله علیه وسلم لمن ظلل علیه واشتد الحر: «لیس من البر الصوم فی السفر» (۱۹۴۶) و مسلم: کتاب الصیام، باب جواز الصوم والفطر فی شهر رمضان للمسافر فی غیر معصية (۱۱۱۵).

شد که روزه بر مردم دشوار شده، روزه‌شان را خوردند و مردم نیز همراه ایشان روزه‌شان را باز کردند.

«كُرَاعُ الْغَمِيمِ» کوهی است سیاه در گوشهٔ حَرّه (زمین سنگلاخ) که تا وادی غمیم میان عُسفان و مَرَّ الظُّهْران ادامه دارد.

اگر مسافر در روز رمضان در حالی که روزه نداشته به شهرش رسید روزهٔ آن روزش درست نیست، زیرا در آغاز روز، روزه نبوده است [یعنی نمی‌تواند از آن هنگام نیت روزه کند حتی اگر چیزی نخورده باشد] و روزهٔ واجب درست نیست مگر از طلوع فجر. اما آیا لازم است که بقیهٔ روز را امساک کند و از خوردن و نوشیدن و دیگر باطل کننده‌های روزه خودداری کند؟

علما رحمهم الله در این باره اختلاف نظر دارند:

برخی گفته‌اند: واجب است که برای احترام زمان رمضان، بقیهٔ روز را امساک کند و همچنین باید قضای آن روز را بعداً به جا بیاورد زیرا روزهٔ

آن روزش درست نیست و این قول مشهور در مذهب امام احمد رحمه الله است.

برخی دیگر از علما گفته‌اند: واجب نیست که بقیه آن روز را امساک کند، زیرا قضا بر او واجب است و از این امساک چیزی به دست نمی‌آورد و حرمت زمان نیز به دلیل روزه نبودنش در آغاز روز از نظر ظاهری و باطنی زائل شده است. عبدالله بن مسعود رضی الله عنه می‌فرماید: «کسی که در آغاز روز، روزه نبوده در پایانش هم بخورد»^۱ یعنی کسی که روزه نبودن و خوردن در آغاز روز برایش از روی عذر حلال بوده، خوردن در آخر روز هم برایش حلال است.

۱- به روایت ابن ابی شیبہ (۹۱۳۷، ۹۴۳۵).

و این مذهب امام مالک^۱ و امام شافعی^۲ رحمهما الله و روایتی از امام احمد^۳ رحمه الله است. اما به دلیل آنکه سبب روزه نبودنش بر مردم پنهان است و ممکن است نسبت به او گمان بد ببرند یا کسانی در روزه‌خواری از او پیروی کنند، به شکل علنی و در برابر دیگران نمی‌خورد و نمی‌نوشد.

گروه هفتم:

بیماری که امید است از بیماری‌اش شفا یابد. او سه حالت دارد:

حالت نخست این است که: روزه برایش دشوار نباشد و زیانی هم برای او نداشته باشد. او باید روزه شود زیرا عذری ندارد که روزه نشدن را برایش مباح سازد.

۱- نگا: البيان والتحصيل (۳/ ۳۴۸).

۲- الحاوی فی فقه الشافعی (۳/ ۴۴۷).

۳- مسائل الإمام أحمد وابن راهویه للكوسج (۶۹۱).

حالت دوم: اینکه روزه برایش دشوار باشد اما برایش زیانی نداشته باشد. او می‌تواند روزه نشود. به دلیل این سخن حق تعالی که می‌فرماید: **«وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ»** [بقره: ۱۸۵] (و هر کس که بیمار یا در سفر باشد، [باید به تعداد روزهایی که روزه نگرفته است] روزهای دیگری [را روزه بگیرد]). و روزه شدن همراه با مشقت و دشواری برای او مکروه است، زیرا از رخصت الهی خارج شده و خودش را آزار داده است.

در حدیث آمده است: **«الله دوست دارد رخصت‌هایش گرفته شود همانطور که ارتکاب معصیتش را بد می‌دارد»**. به روایت احمد و ابن حَبَّان و ابن خُزَیمه در صحیح خود.^۱

۱- در سند آن کمی اضطراب وجود دارد اما شواهدی در حدیث و اصول شریعت دارد. (مؤلف).

به روایت احمد (۲/ ۱۰۸) و ابن خُزَیمه (۹۵۰) و ابن حَبَّان (۲۷۴۲).

ا | مجلس هفتم: دیگر گروه‌های مردم در روزه‌داری

حالت سوم: اینکه روزه برایش زیان داشته باشد. در این صورت روزه نگرفتن بر او واجب است و روزه شدن برایش جایز نیست؛ زیرا حق تعالی می‌فرماید: **﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾** [نساء: ۲۹] (و خود را مکشید؛ الله همواره با شما مهربان است) و می‌فرماید: **﴿وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ﴾** [بقره: ۱۹۵] (و خود را با دست خود به هلاکت می‌فکنید).

و به دلیل سخن پیامبر صلی الله علیه وسلم که فرموده است: **«نفس تو بر تو حقی دارد»**. به روایت بخاری^۱ و از جمله حق نفس آن است که با وجود رخصت الهی به آن زیان نزنی. و همچنین به دلیل سخن پیامبر صلی الله علیه وسلم که: **«(به خود) زیان زنید و (به دیگران) زیان**

۱- به روایت بخاری: کتاب التهجد (۱۱۵۳) از عبدالله بن عمرو رضی الله عنهما.

نرسانید». به روایت ابن ماجه و حاکم.^۱ نووی می‌گوید: این روایت از چند طریق آمده که یکدیگر را تقویت می‌کنند.^۲

و اگر در اثنای رمضان در حال روزه بیمار شد و به پایان رساندن روزه برایش دشوار بود، جایز است که روزه‌اش را بخورد، زیرا عامل مباح کننده آن وجود دارد.

همچنین اگر در حالی که روزه نبود در روز رمضان از بیماری‌اش شفا یافت، روزه آن روزش درست نیست [یعنی نمی‌تواند از وسط روز نیت روزه کند حتی اگر چیزی نخورده باشد] زیرا در آغاز روز، روزه نبوده است و روزه واجب درست نیست مگر از طلوع فجر. اما آیا لازم است که ادامه

۱- به روایت ابن ماجه: کتاب الأحکام، باب من بنی ما یضر بجاره (۲۳۴۰) از عبدالله بن الصامت رضی الله عنه.

و حاکم (۲/ ۵۷-۵۸) از ابوسعید خُدری رضی الله عنه.

۲- اربعین نووی (۳۲).

روز را امساک کند و از خوردن و نوشیدن خودداری کند؟ در این باره چنانکه در بحث مسافری که بدون روزه از سفر بازگشته بیان کردیم، میان علما اختلاف است.

و اگر از طریق پزشکی ثابت شود که روزه باعث بیماری شخصی می‌شود یا شفای بیمار را به تاخیر می‌اندازد، جایز است که برای محافظت از سلامتی و دوری از بیماری روزه نشود. حال اگر امید این را داشت که خطر بیماری رفع شود منتظر می‌ماند تا آنکه این خطر [یعنی خطر بیمار شدن بر اثر روزه] رفع شود سپس قضای روزهایی را که به این سبب روزه نشده به جا می‌آورد؛ و اگر امید به برطرف شدن این مشکل نبود، حکم او همانند حکم گروه پنجم است یعنی روزه نمی‌گیرد و به جای هر روز به یک بینوا غذا می‌دهد.

بارالها ما را برای تلاش در راه خشنودی خودت یاری ده و ما را از اسباب خشم و معصیت خودت دور نگه دار، و ما و والدین ما و همهٔ مسلمانان

را با رحمت خود بیامرز، ای مهربان‌ترین مهربانان. و درود و سلام بر
پیامبر ما محمد و بر آل و اصحاب او باد.

* * *

مجلس هفتم: دیگر گروه‌های مردم در روزهداری

مرکز مطالعات متین

www.MatinStudies.com

t.me/MatinStudies

facebook.com/MatinStudies

Instagram.com/Matinstudies

X.com/Matinstudies